

miesiems tyrimams. Būtų galima pritarti mūsų žymiausio paremiologo profesoriaus K. Grigo dar 1998 metais publikacijoje, kurioje aptartos XX a. antrosios pusės paremiologijos problemos ir perspektyvos, išsakyta minčiai, kad patarlės per menkai studijuojamos kaip folkloristikos objektas, „jeigu folklorą, taigi ir patarles, suprasime kaip tradicinę kūrybą ir vieną iš sudėtinių kultūros istorijos komponentų“⁷. Neabejotina, kad patarlių ir priežodžių akademinio sąvado rengėjoms, dirbant sistemavimo darbą, kilo ne viena įdomi mintis, kuria knietėtų ir tikrai vertėtų pasidalyti su kitais folkloro tyrėjais ar plačiąja visuomene. D. Zaikauskienė dar prieš gerą dešimtmetį yra aptarusi galimas tyrimų perspektyvas ir šiuolaikinei visuomenei aktualias, su patarlių vartojimu susijusias temas⁸. Apskritai kalbant, mes, lietuviai folkloristai, turbūt niekada neatsilikome nuo kitų kraštų šios srities mokslininkų darbštumu, įžvalgumu, bet per iki šiol nepadarytus sistemavimo darbus mums vis pristinga laiko naujų idėjų sklaidai. Todėl visoms tomo rengėjoms belieka palinkėti rasti laiko ir mokslinių tyrimų publikacijoms. Jūsų įžvalgos visada labai įdomios ir aktualios tiek akademiniai visuomenei, tiek visiems bandantiems suprasti patarlės, nors ir trumpo kūrinėlio, bet minties talpumui ir išminties gilumui tikrai nenusileidžiančio kitiems tautosakos žanrams, prasmę ir reikšmę. Tai puikiai buvo įrodyta ir leidinio sudarytojoms, kitiems folkloristams besidžiaugiant šiuo leidiniu rudenį vykusiuose jo pristatymuose Lietuvos literatūros ir tautosakos institute ir

7 Kazys Grigas. „Šiuolaikinė paremiologija. Problemos ir perspektyvos“, *Tautosakos darbai*, 1998, t. VIII (XV), p. 134.

8 Dalia Zaikauskienė. „Išbandytos ir neišbandytos lietuvių patarlių tyrimo strategijos“, *Tautosakos darbai*, 2009, t. XXXVIII, p. 74–76.

Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje. Rengėjos papasakojo, kaip gyvai ištartas posakis spausdintu žodžiu sugula į leidinio puslapius, dalijosi paremiologinėmis įdomybėmis: kaip perprasti patarlės vaizdo motyvaciją, suvokti prieš kelis šimtus metų pasakytos patarlės idėją, kokius senosios pasaulėžiūros ir pasaulėjautos reliktus pavyksta užčiuopti, kurios patarlės savos, o kurios – bendras Europos tautų ar pasaulinis žodinis paveldas.

Laima Anglickienė

FOLKLORISTIKA SKAITMENINĖJE EROJE: NUO INTERNETINIO FOLKLORO IKI SKAITMENINIO ARCHYVO

Jau daugiau nei šimtas metų Suomijos mokslų akademija (*Suomalainen Tiedekatemia*), įsikūrusi Helsinkyje, leidžia knygų seriją *Folklore Fellows' Communications* (sutrumpintai *FFC*), skirtą įvairioms folkloristikos temoms. Seriją pradėjus nedidelės apimties studijomis, daugiausia skirtomis pasakų tyrimams, ilgainiui temų ratas ėmė plėstis ir peržengė folkloristikos ribas – skelbiami ir antropologijos, sociologijos darbai. Plėtėsi ir geografinės mokslinių darbų ribos; pradėjus nuo kelių Europos tautų žodinio paveldo, vėliau imta skelbti studijas apie įvairių pasaulio šalių folklorą.

Neseniai pasirodė *FFC* serijos 316-asis leidinys, skirtas skaitmeninio amžiaus folkloristikai¹. Straipsnių rinkinio sudarytojai pažymi, kad „skaitmeninis folkloras“

1 *Folkloristics in the Digital Age*, eds. Pekka Hakamies and Anne Heimo, (*FF Communications*, No. 316), Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia, Academia Scientiarum Fennica, 2019. – 181 p.

(*digital folklore*) ir „skaitmeninė folkloristika“ (*digital folkloristics*) čia suvokiami gana plačiai: pakanka, jei tirama skaitmeninio pavaldalo medžiaga ir (ar) ją apdorojant, sisteminant yra pasitelkiama skaitmeninė technologija. Knygos idėją atskleidžia ir jos viršelis: nufotografuota ranka, laikanti išmanųjį telefoną su jo ekrane matomomis draugiškai besišnekučiuojančiomis senutėmis.

Rinkinį sudaro įvadas ir aštuonių autorių straipsniai, siejami bendro tyrimų lauko – virtualiosios erdvės. Nors kiekvienas jų yra patyręs savo srities specialistas, vis dėlto būtų gerai, jei knygoje rastume bent trumpą autoriaus mokslinės veiklos pristatymą. Galbūt ši informacinė spraga palikta specialiai, tikintis, kad „išmanusis“ skaitytojas tuos duomenis susiras internete?

Žinoma, gaila, kad leidinyje nereprezentuojama Lietuvos folkloristika; jos atstovai šia tema taip pat turėtų ką pasakyti².

2 Šia linkme dirba tiek Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto, tiek Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkai. Instituto mokslininkai aktyviai bendradarbiauja su užsienio kolegomis. Toks tarptautinio bendradarbiavimo pavyzdys – pernai Vilniuje vykusio konferencija, kurioje kalbėta apie archyvų praeitį, dabartį ir ateitį, daug dėmesio skiriant ir medžiagos skaitmeninimui (žr. *Tautosakos darbai*, 2018, t. 56, p. 294–296). Folkloro skaitmeninimas Lietuvoje vyksta jau daugiau nei dešimtmetį. 2003–2007 m. vykdytas stambus projektas, skaitytojui atvėręs informacinės sistemos *www.aruodai.lt* vartus į lietuvių tautosakos lobyną, vėliau sukurta dar viena integrali jos dalis – *www.knygadvaris.lt*. Turime sukurtas ir nuolat pildomas patarlių, mįslių duomenų bazes (skaitmeninę folkloro duomenų bazę sukūrė ir VDU mokslininkai), pradėti skaitmeninti liaudies tikėjimai, į virtualiąją erdvę perkelta gausi LMD kolekcija, Tautosakos rankraštyno fonoteka ir fototeka. Ne visas idėjas ir kuriamus planus galima įgyvendinti dėl finansinių problemų: ilgiems metams sustojo darbai internetinėje *Aruody* sistemoje, kuri dabar nebeįpildoma, o tik palaikomas jos funkcionavimas.

Lietuvoje rašomi ir moksliniai darbai apie internetinį folklorą: minėtinos Povilo Kriškėičiūno publikacijos apie grandininis laiškus, Dalios

Atskiru moksliniu straipsniu galime laikyti ir knygos įvadą, kuriame jos rengėjai, suomių mokslininkai Pekka Hakamies ir Anne Heimo, išsamiai aptaria informacinių technologijų svarbą šiuolaikiniuose humanitarinių mokslų tyrimuose. Retrospektyvus žvilgsnis į Suomių literatūros draugijos Folkloro archyvą parodė, kaip kito jo medžiaga, jos kaupimo ir apdorojimo būdai. Kaip ir daugelio kitų archyvų, jo pradžia buvo kortelių kartotekos kūrimas, o vėliau svarbiu medžiagos tvarkymo įrankiu tapo kompiuterinės technologijos. Kito ne tik folkloro kaupimo sistema, bet ir pats folkloras. Jo kitoniškumas ypač pasireiškė tada, kai nuo žodinės raiškos imta pereiti prie vaizdinių pavidalų. Nors baimintasi, kad šiuolaikinėje visuomenėje folklorinė tradicija pasmerкта žlugti, netrukus paaiškėjo, kad ji tiesiog prisitaikė prie populiariosios kultūros sąlygų. Tai ypač akivaizdu internetinėje terpėje, kurioje radosi įvairių folkloro apraiškų.

Įvado autoriai pažymi, kad internetinėje terpėje atsiskleidė ir kita šiuolaikinio folkloro savybė – jo globalumas, prieinamumas daugeliui įvairių pasaulio tautų su viena sąlyga: reikia turėti prietaisą, palaikantį virtualų ryšį. Savo ruožtu galima pridurti, kad šiuolaikiniam folkloristui šiek tiek palengvėjo analizuojamo kūrinio (ar tam tikro reiškinių) etiologijos nustatymas. Antai tradicinio folkloro tyrėjas turi gerokai pavargti besiaiškindamas, kokia galima jo nagrinėjamo žanro kūrinio kilmė, kokiais keliais jis veikiausiai atkeliavo į tam tikros tautos folklorą. Tuo tarpu internetinio folkloro sklaidos būdas leidžia nesunkiai nustatyti kūrinio kilmės ir plitimo kelią.

Zaikauskienės vadinamųjų antipatarlių, Radvilės Racėnaitės miesto sakmių tyrimai. Šia linkme tyrimus vykdo ir VDU folkloristai. Pažymėtina, kad virtualiojoje erdvėje vykstančiais komunikacijos procesais domisi ir lietuvių kalbininkai.

Knygos rengėjų pastebėjimu, nors folkloras persikėlė į virtualią erdvę, daugelis folkloristų ilgai delsė imtis jo tyrimų. Interneto teikiamos galimybės jiems atrodo perspektyvesnės duomenų bazių kūrimui ar folkloro skelbimui. Paradoksalu, bet pirmasis straipsnių rinkinys, skirtas internetinio folkloro tyrimams, pasirodė vos prieš dešimtmetį. Taip ilgai dvejojta greičiausiai dėl to, kad folkloristai niekaip neapsisprendė, ką laikyti internetiniu folkloru ir apskritai ar tikslinga jį tyrinėti (beje, tokios nuotaikos juntamos ir tarp lietuvių folkloristų). Taip pat iki šiol diskutuojama, ar internetinis folkloras skiriasi nuo tradicinio, ar galima jį laikyti pastarojo tęsiniu. Folkloristų nuomonės šiuo klausimu pasiskirsto į dvi grupes. Vieni folkloristai baiminasi globalizacijos įtakos tradiciniam folklorui ir mano, kad jis nyksta ir jo vietą užima kiti reiškiniai, o kiti yra įsitikinę, kad senasis folkloras pasižymi tęstinumu ir naujais pavidalais pereina į populiariąją kultūrą. Taigi įvado autoriai gana tiksliai apibūdino šiuolaikinę folkloristiką užvaldžiusias nuotaikas, dvejones, išskėlė daug probleminių klausimų.

Tirti internetinį folklorą yra tas pat, kas vyti bėgantį laiką. Tai šiuolaikinės skubančios visuomenės paradoksas. Globalizacijos procesų veikiamas internetinis folkloras taip sparčiai kinta, kad vos spėjama jį fiksuoti. Į aptariamo leidinio autorių akiratį pakliuvo folkloro medžiaga, funkcionavusi ir fiksuota 2015 m., kuri tirta keletą paskesnių metų, o šįmet publikuota. Taigi, vertinant šiandienos požiūriu, ši medžiaga jau yra virtusi istorine, nes dabar visuomenė gyvena kitomis aktualijomis. Tačiau tokia greita kaita leidžia tiriamą reiškinį vertinti iš chronologinės perspektyvos – galima matyti, kas pakito, kur link judama, kodėl tai nebeaktualu.

Knygos straipsniai sudėti pagal temas: pirmieji penki skirti internetinio folkloro

analizei, kiti trys – skaitmeninių archyvų problematikai.

Straipsnyje „SMS žinutės: tradicinių ir šiuolaikinių patarlių kontekstas“ (*SMS Messages: Context for Traditional and Modern Proverbs*) suomių folkloristė Liisa Granbom-Herranen analizuoja, kaip patarlės vartojamos SMS žinutėse ir kaip modifikuojamos perkeltant jas iš tradicinio žodinio konteksto į skaitmeninę terpę. Autorė surinko 60 tūkstančių žinučių, kurias kaip trumpus laiškus per 2006–2010 m. laikotarpį skaitytojai atsiuntė pietvakarių Suomijos laikraščio *Salon Seudun Sanomat* redakcijai. Apie 3000 žinučių pasirodė tinkamos tyrimui, nes jose buvo patarlių ar į jas panašių frazių. Žinutėse rastos patarlės lyginamos su tradicinėmis, aiškinamasi, kiek jos artimos senosioms ir kaip pakito, ar susiformavo nauji jų pavidalai. Kitas svarbus analizės aspektas – kaip skaitytojai tas patarles supranta, nes daugelis jų imtos vartoti naujame kontekste. Ši publikacija patvirtino, kad patarlė, seniau buvusi vien žodinio pobūdžio žanras, pakeitė gyvavimo terpę, joje prisitaikė ir puikiai tenkina komunikacinius poreikius. Manoma, kad tyrėjams skaitmeninėje erdvėje rinkti ir kaupti patarles yra gerokai lengviau. Juk anksčiau jų užrašinėtojiems reikėdavo vaikščioti po kaimus ir miestelius prašant prisiminti ir pasakyti patarlių; jos būdavo dirbtinai „išplėšiamos“ iš jų gyvavimo konteksto, o šiuo atveju folkloristas ne tik fiksuoja patarlę, bet ir mato, kodėl ji buvo pavartota.

Estų folkloristai vieni pirmųjų Europoje atkreipė dėmesį į internetinį folklorą. Aptariamoje knygoje jiems atstovauja Anneli Baran, publikuodama straipsnį „Internetinė kūryba: nuo individualumo iki socialinės jėgos“ (*Internet Creativeness: From Individuation to Social Force*). Remdamasi empiriniais estų interneto folkloro tyrimais, autorė gilinasi į interneto

fenomeną, aiškina, kaip jis veikia *folkloro* sąvokos apibrėžimą. Mokslininkės pastebėjimu, kai kuriuos savo aspektus folkloras išlaikė, tačiau smarkiai pakito jo sklaidos mechanizmai: nuo žodinio, iš lūpų į lūpas, iki internetinio, turinčio vizualinę raišką. Straipsnio tyrimo objektu pasirinkti interneto memai – vizualinės stereotipų manifestacijos – pateikiami su humoro atspalviu. Autorė atkreipia dėmesį į jų grafinę struktūrą ir analizuoja, kokią reikšmę memai įgijo internetinėje kultūroje, – jais interneto vartotojai išreiškia savo idėjas ir emocijas. Pasirodo, memai nėra elementarūs papokštavimai: jie neretai naudojami politiniais tikslais – komentuojant (dažniausiai kritiškai) politikų žodžius ir veiksmus. Šis reiškinys turi dvi puses. Viena vertus, tokiu būdu leidžiama skirtingoms žmonių socialinėms grupėms demokratiškai pareikšti savo nuomonę, kita vertus, atveriamas kelias totalitarinėms ideologijoms. Tyrimas aiškiai parodo, kokia galiną terpę yra internetas, – jis gali pasiekti įvairias žmonių grupes, jame galima skleisti klaidingas žinias, sėti abejones dėl pateiktos informacijos, be to, tai vieta, kur gali reikštis visuomenėje menkai girdimi asmenys. Vadinas, interneto kontrolė yra išties svarbus dalykas.

Baltarusių folkloristė Anastasija Astapova straipsnyje „Tas, kurio vardo minėti negalima: autoritarinio vado vardai / pravardės“ (*He who Must Not be Named: (Nick)names for the Authoritarian Leader*) pristato savo atliktą tyrimą apie Baltarusijos prezidento Aleksandro Lukašenkos įvardijimą (pravardžiavimą) žodinėje komunikacijoje ir internete. Ši publikacija yra savotiškas protestas prieš autoritarinę Baltarusijos valdžią, kuri skelbiasi esanti demokratiška, o iš tiesų slopina visus jai prieštaraujančius. Autorės tyrimo objektu tapo kritika, juokai, gandai, paskalos apie

A. Lukašenką, kurio vardas neretai tabuizuojamas, vengiama jį minėti, vartojami tam tikri eufemizmai. Mūsų karta dar gana ryškiai atsimesna sovietinį laikotarpį, kai nutilus oficialioms kalboms ir panegirikai tarybinei valdžiai už tai, kad liaudžiai kuria „komunistinį rojų“, privačiuose pokalbiuose buvo pasakojami smagūs anekdotai, pašėpiantys oficialią santvarką ir valstybės lyderius. Tam tikrų paralelių esama ir dabartinėje Baltarusijoje, tik aptariamas reiškinys yra liberalesnis. Autorė atliko dviejų etapų tyrimą. Pirmiausia padarė žodinę apklausą, teiraudamasi, ką žmonės kalba apie šalies prezidentą, paskui rinko panašią medžiagą dviejuose interneto portaluose ir ją gretino su užrašyta žodine. Pastaroji informacija atskleidė, kad respondentai dažniausiai prezidentą įvardija ne pavarde, bet įvardžiu „jis“, apie jį kalba pritildydami balsą. Tuo tarpu internautų nuomonės apie prezidentą išsiskyrė. Portale *Vk.com*, kur žmonės negali nuslėpti savo tapatybės, pasisakymai apie A. Lukašenką yra pozityvūs arba neutralūs, tuo tarpu opoziciniame portale *Charter97.org*, leidžiančiame žmonėms išlikti anonimais, – kritiškai ar niekinami. Taigi autorės tyrimas atspindi žmonių baimę dėl savo saugumo ir atsargią poziciją išsakant asmeninę nuomonę. Įdomu, kad šis tyrimas šiek tiek susijęs ir su Lietuva, nes dalis baltarusių respondentų buvo apklausta Vilniuje.

Amerikietis Robertas Glennas Howardas pasirinko kiek netikėtą tyrimo objektą. Straipsnyje „Liaudis už gloką: institucinių patarlių heterogeniškumas“ (*Vernacular Authority Speaks for the Glock: Heterogeneous Volition in an Institutional Proverb*) jis nagrinėja internetinių forumų dalyvių diskusijas apie *Glock* ir 1911 pistoletus. Susikurti skaitmeniniai internetinės paieškos įrankiai gerokai palengvino tyrėjo darbą ir jis nesunkiai surinko įspūdingą rei-

kiamos medžiagos kiekį (pasak autoriaus, jei būtų medžiagą rinkęs rankiniu būdu, tik vieną forumą būtų skaitęs 364 dienas!). Forumai apie ginklus tyrimui pasirinkti ne atsitiktinai – amerikiečiai garsėja liberaliu požiūriu į ginklus, į asmens teisę apsiginti. R. G. Howardas atkreipia dėmesį į tai, ką žmonės mano apie šiuos pistoletus, kaip lygina jų rūšis. Toks tyrimas galbūt mums neatrodytų labai įdomus ar aktualus, tačiau autorius vaizdžiai iliustruoja, kaip operuojama specifinėmis kalbinėmis konstrukcijomis, kurios suprantamos tik tam tikram žmonių ratui (diskusijoms apie ginklus autoriaus net sugalvotas specialus terminas – *gunlore*), kaip savo idėjoms išreikšti pasitelkiamos patarlės *Show your 1911 to your friends, show your Glock to your enemies* ('Parodyk 1911-ą savo draugams, o glocką – priešams') variacijos.

Amerikietė folkloristė Lynne S. McNeill straipsnyje „Šiandienos inovacijos: rinkimo svarba ir poveikis skaitmeniniam folklorui“ (*Today's Innovation: The Importance and Implications of Gleaning in Digital Folklore*) tiria tradicijos ir atsinaujinimo sąsajas, kas pakinta skaitmeninant ir ar tai galima vadinti folkloru. Jos tyrimo pagrindinė idėja: tai, kas laikoma tradicija, nebūtinai turi būti sėna, tik reikia žiūrėti, kokios tiriamo reiškimo ištakos, kas paveikė jo formą ar turinį. Šiuo metu netylant diskusijoms, koks kitoniškas yra skaitmeninis folkloras, jo apraiškos, tyrimo autorė eina kitu keliu – nori parodyti, kiek daug bendra yra tarp „senojo“ ir skaitmeninio folkloro. Ji analizuoja situaciją, susiklosčiusią diskutuojant apie memų vizualinę raišką. Pavyzdžiui, diskusija tarp internetų kilo dėl skirtingų nuomonių, kokių spalvų yra skelbiamoje nuotraukoje esančios dvi suknelės. Dėl šių diskusijų radosi daugybė memų, kuriuose humoristiškai žvelgiama į šią „problema“. Įdomu, kad straipsnio autorė pamatė tam

tikrų paralelių tarp šių diskusijų dalyvių ir švedų etnologo Carlo Wilhelmo von Sydow išskirtų aktyvių ir pasyvių folkloro perteikėjų. Paaikškėjo, kad dalis internetų aktyviai dalyvavo diskusijoje, kūrė memus ir juos platino, o kiti tikrai pasyviai stebėjo. Autorė pirmuosius pavadino platintojais (*bearers*), o antruosius – klausytojais (*hearers*). Šis tyrimas dar kartą patvirtino, kad tiek „senasis“ folkloras, tiek internetinių komentarų rašymas remiasi žmonių tarpusavio ryšiais ir turi daug vidinių panašumų. Šiuo atveju itin svarbus ir psichologinis aspektas: žmogaus poreikiai, noras bendrauti, išreikšti save visais laikais buvo ir tebėra aktualūs, todėl ir folkloro raiška, jo vartotojų ir kūrėjų tarpusavio ryšiai visada bus panašūs.

Trys straipsniai, kaip minėta, skirti skaitmeninės eros archyvų problematikai aptarti. Suomų folkloriščių Kirsi Hänninen ir Anne Heimo straipsnyje „Savo pačių paveldo kūrimas: dalyvių, bendruomenės ir spontaniški archyvai bei skaitmeninės prigimties paveldas“ (*Constructing Our Own Heritage: Participatory, Community and Spontaneous Archives and Digitally Born Heritage*) supažindinama su įvairiais archyvais ir jų paradigmos istorine kaita, gilinamasi į „netipinių“ archyvų – nepriklausomų bendruomenių ir spontaniškų, kurie funkcionuoja internetinėje erdvėje, – specifiką. Tokiems archyvams būdingas aktyvus kūrėjų dalyvavimas (*participatory culture*), ir jie yra ne profesionalūs archyvarai, o tam tikra tema besidomintys asmenys, kurie pateikia su ja susijusią skaitmeninę informaciją. Nepriklausomų bendruomenių archyvų pavyzdžiai – Suomijos NSO tyrimų asociacija (*Finnish UFO Research Association* – FUFORA) ir Bendrasis NSO tinklas (*The Mutual UFO Network* – MUFON). Šios organizacijos vienija žmones, besidominius NSO reiškiniu ir besidalijančius

informacija. Tuo tarpu spontaniški archyvai randasi žmonėms išitraukiant į socialines medijas ir patenkina emocinių poreikį pasidalyti atsiminimais, patirtimi. Tokiais atvejais specialiai nėra nesiekama kurti archyvo. Autorės perspėja, jog vien tai, kad informacija sutelkiama internetinėje erdvėje, dar nesudaro prielaidų tokią sankaupą laikyti archyvu, – medžiaga turi būti atrinkta, suskirstyta, o sudaryti jos rinkiniai turi būti prižiūrimi. Straipsnio pabaigoje folkloristės kelia retoriškai skambantį klausimą: kas mums šiandien yra paveldas? Aptarti pavyzdžiai rodo, kad tai ne vien muziejiniai artefaktai, memorialai ar istorinės vietos, bet ir internetinėje erdvėje esantys duomenys. Svarstoma, ar tokia skaitmeninė medžiaga turi būti kaupiama ir saugoma specialistų. Mokslininkams siūloma iš naujo nustatyti ribas tarp oficialaus ir neoficialaus paveldo, sutarti, kas turi spręsti, kas yra kultūrinis paveldas, o kas ne, ar jį reikia saugoti bei archyvuoti.

Straipsnyje „Nuo pirmųjų kortelių aparatų iki skaitmeninių folkloro archyvų: WossiDiA atvejis“ (*From Idiosyncratic Index-Card Machines to Digital Folklore Archives: The Case of WossiDiA*) archyvų temą tęsia vokiečių mokslininkas Christophas Schmittas. Jis analizuoja, kaip skaitmeninimas pakeitė tradicinio archyvo darbo metodus ir kaip buvo sukurtas Wossidlo archyvas. Šio Rostoko universitete esančio archyvo užuomazgos buvo Richardo Wossidlo, vietinės mokyklos mokytojo, savamokslio etnografo, ir jo pagalbininkų surinkta folkloro, etnografinė, lingvistinė ir vietovardinė medžiaga. 2014 m. šios medžiagos pagrindu buvo sukurta internetinė duomenų bazė WossiDiA. Skaitmeninė sistema vartotojui leidžia ieškoti ne tik folkloro, bet ir kontekstinės informacijos, pavyzdžiui, sužinoti medžiagos rinkėjų kelionių maršrutus. Straipsnyje la-

bai aiškiai nušviečiama, kokią naudą vartotojui teikia suskaitmeninti duomenys, kaip yra palengvinami medžiagos paieškos ir apdorojimo procesai. Šiam skaitmeniniam archyvui išskirtinumo suteikia tai, kad jame pasitelkiama daugiamatė grafika, vadinamasis hipergrafas (*hypergraph*), kai gali būti pavaizduojama informacinių grafikų sanklota, leidžianti įžvelgti įvairius sąryšius tarp tiriamos medžiagos. Archyvo kūrėjai optimistiškai žiūri į ateitį: daro sąsajas su AT pasakų katalogu, verčia tekstus iš vietinių tarmių į bendrinę kalbą, o paskui – į užsienio kalbas. Taigi archyve sukaupta medžiaga tampa pasiekama ne tik vietiniams, bet ir kitų tautų folkloristams. Tai ypač aktualu dabar, kai folkloro duomenų bazių kūrėjai žengė dar vieną žingsnį – sukūrė tarptautinę sakmių duomenų bazę ISEBEL³, jos partneriu tapo ir WossiDiA. Į tarptautinę duomenų bazę kviečiama įsijungti ir lietuvių informacinė sistema *Aruodai*. Gal tai būtų mums galimybė pajudėti iš sąstingio?

Knyga baigiama visą skaitmeninimo laikotarpį apibendrinančiu suomių folkloristo Lauri'o Harvilahti straipsniu „Suomių kompiuterinės folkloristikos istorija ir kai kurios dabarties perspektyvos“ (*History of Computational Folkloristics in Finland and Some Current Perspectives*). Autorius prisimena dar 1986 m. tvirtinęs, kad kompiuterinių sistemų atsiradimas ir naudojimas įnešė revoliucinių permainų į folkloristiką, tik negalėjęs tiksliai pasakyti, koks tas poveikis bus. Dabar, praėjus trisdešimčiai metų, L. Harvilahti gali pripažinti, kad buvo teisus, ir savo publikacijoje parodo, kas nutiko pastaraisiais metais, kai skaitmeninimas archyvuose ėmė užimti vis svarbesnę vietą. Jis pastebi dvi pagrindines raidos kryptis: skaitmeninių

.....

3 Žr. www.isebel.eu

rodyklių naudojimas ir galimybės derinti duomenų bazes ir grafinių technologijų ir semantinių internetinio tinklo ontologijų naudojimas. Kadangi skaitmeninimas daugelyje šalių vyksta panašiai, archyvai gali vaisingai bendradarbiauti (paminėtas ir *ISEBEL* pavyzdys), bet tam reikia, kad būtų standartizuota jų sistema. Nepaisant tam tikrų susitarimų, vis dar yra trūkumų folkloristikos terminijoje, kai kurių sąvokų neatitikimo, pavyzdžiui, dar nėra aiškiai apibrėžta, kas yra *šaltinis*, *autorius*, *kūrėjas*, *rinkėjas*. Nors plėtojama daugybė skaitmeninio projekto, bet skaitmeniniai išteklių yra švaistomi, nes sukurtos struktūros „nesusikalba“ viena su kita. Vienas iš skirtingų sistemų sąlyčio taškų galėtų būti tarptautinio motyvų katalogo, kuris padėtų susiorientuoti epinių kūrinių (pasakų, sakmių ir kt.) įvairovėje, naudojimas. Apibendrinamas publikaciją autorius apgailestauja, kad nors 1986 m. jis ir numatė, kad informacijos apdorojimas kompiuteriu pagreitins folkloro analizę, tačiau vis dar esame toli nuo šios siekiamybės. Su tokiu teiginiu iš dalies galima nesutikti, prisimenant kitus knygos straipsnius (pvz., R. G. Howardo ir L. S. McNeill), kuriuose parodoma, kaip kompiuterinės technologijos padėjo surasti, apdoroti ir susisteminti didelius folkloro kiekius.

Atsivėrusi skaitmeninė erdvė sukūrė terpę naujos kokybės folkloro gyvavimui. Atidus mokslininkų žvilgsnis parodė, kad nors šios folkloro formos yra naujos, tačiau jo naudojimo, plitimo intencijos panašios kaip ir tradicinio folkloro. Jei vis dar abejojame, ar tikslinga tokį folklorą tirti ir ką mokslui toks tyrimas duos, tai šią knygą perskaičius galima drąsiai teigti, kad tokie tyrimai yra mūsų visuomenės nuotaikų, pažiūrų, savitarpio supratimo „skaitymas“. Folkloras nėra, kaip neretai įsivaizduojama, kažkoks pašalinis dalykas, esantis greta,

kurį mes kartais prisimename, bet paskui vėl „padedame į lentynėlę“. Mes gyvename terpėje, kuri visa yra persmelkta folkloro; mūsų bendravimo pamatas ir yra tam tikrų kultūrinių elgesio normų realizavimas ir raiška. Rodos, dar vakar sekėme pasakas, sakmes, o šiandien skaitome internete platinamas miesto legendas, gaudus, netikras naujienas ar „sąmokslų teorijas“. Žinia, galima diskutuoti, ar dera folkloristui lįsti į sociologų, komunikacijos specialistų, lingvistų tyrimo lauką. Ši knyga patvirtina, kad nėra reikalo dalytis tyrimo sričių, nes kiekvienas mokslininkas, atlikdamas kokybišką analizę, atneš naujos mokslui. Kartu reikia pabrėžti, kad folkloristai turi teisę gilintis į šią sritį, nes yra sukaupę patirties dirbdami su tradiciniu folkloru, išmano jo gyvavimo dėsnius, tad nesunkiai gali identifikuoti ir šiuolaikinio folkloro apraiškas, pastebėti, kokią nišą jis užima ir kokias funkcijas atlieka.

Šis straipsnių rinkinys pravers ir kauptiems arba archyvuojantiems folkloro medžiagą: padės rasti patarimų, išvengti klaidų ir nusibrėžti tam tikras skaitmeninio darbų perspektyvas.

Jūratė Šlekonytė